

Cruor stridens: Sprutande blod hos Ovidius

Ett av de diktverk på versmåttet hexameter som en gång i tiden lästes flitigt i latinundervisningen på det gamla gymnasiet och som nu läses lika flitigt vid universitetsstudierna i latin är Ovidius verk om olika förvandlingar, *Metamorphoses*. Naturligtvis läses inte hela verket utan ett urval av episoder. En av dessa är den österländska sagan om kärleksparet Pyramus och Thisbe, bosatta i angränsande hus i Babylon. Det är osäkert om den återberättats i grekisk litteratur, så Ovidius övertog den från en okänd källa och skrev om den sitt eget språk, latinet, och gjorde den till en berättelse om en förvandling.

Handlingen är, i korta drag, att de två ungdomarna blev förälskade; deras föräldrar tillät dem inte att förenas men de hittade en tunn spricka i den vägg som skilde deras hus åt och viskade kärleksord genom den. De kom överens om att rymma en natt och förenas på en avtalad punkt utanför staden. Sagt och gjort, de tog sig ut på skilda vägar. Thisbe kom fram först, satte sig att vänta under ett mullbärsträd, men överraskades av en lejoninna som kom tillbaka från sin jakt med blodet drypande ur käftarna. Thisbe flydde längst in i en grotta men tappade i flykten sin slöja, som lejonet bet och dräglade i en stund. Strax efteråt kom Pyramus, kallade förgäves på Thisbe men upptäckte den blodiga slöjan och drog en felaktig slutsats. Full av självförebåelser drog han sitt svärd och högg sig med det. Medan han låg döende på marken kom Thisbe ut ur grottan och hittade sin älskande. Hon kastade sig på svärdet och förenade sig i döden med Pyramus. Blodet som rann från hennes sår rann ner till mullbärsträdets rötter och fick dess frukter att förvandlas genom att ändra färg från vitt till svart.

Pyramus självmord och dödskamp skildras kraftfullt av Ovidius i *Metamorphoses* 4, 55-166 (sid 76, rad 65 till 70 i Harald Sjövall, Erik Wistrand och Gerhard Bendz, *Latinsk poesi*. Lund 1969. Översättningen är min egen).

Quoque erat accinctus, dimisit in ilia ferrum,
nec mora, ferventi moriens e vulnere traxit
et iacuit resupinus humo; cruor emicat alte,
non aliter quam cum vitiato fistula plumbo
scinditur et tenui stridente foramine longas
eiaculatur aquas atque ictibus aera rumpit.

Svärdet han bar vid sin sida stötte han utan att tveka djupt in i buken och genast drog han det ur det bubblande såret, döende låg han på rygg med blodet sprutande uppåt i höjden i likhet med blyrör som sprängda slungar sitt vatten och ur det tunna visslande röret spränger luften med strålarnas vinande piskor.

Sjövall - Wistrand - Bendz kommenterar detta på sid 156 i kommentardelen:

Meterhöga blodfontäner kan uppstå vid artärsår av små dimensioner. Liknelsen är sålunda sakligt träffande, som man kan vänta, eftersom både Ovidius och hans romerska läsare på amfiteatern hade rika tillfällen att se sår av olika slag. Trots detta finner en modern läsare liknelsen föga lyckad. Att jämföra Pyramus'

tragiska dödssår med något så banalt tekniskt som ett vattenledningsrör förefaller honom som ett stilbrott, som stöter honom eller verkar komiskt. På de punkten var emellertid smaken annorlunda i antiken. Det ansågs ej oförenligt med poetisk stil att hämta liknelser från teknikens område eller från vardagens liv överhuvud.

Kommentaren är helt riktig i sak, även om synen på stilbrottet verkligen är en generationsfråga. Det tredje millenniets latinstudenter är nog mer vana vid actionfilmernas skenbart realistiskt sprutande blod (förhoppningsvis väl vetande att det handlar om skicklig simuleringsteknik, inte realism) än vad 1960-talets gymnasister var. Den som följt Netflixserien *Marvel: The Punisher* har sett nog och övernog av våld och blod, en erfarenhet som kanske höjer det estetiska värdet hos Ovidius skildring. Kommentatorerna påpekar med rätta att antikens romare, som sett amfiteaterns bataljer och deras resultat, hade rik erfarenhet av sår av olika slag och de dödsfall som såren ledde till. Skillnaden i detta avseende mellan romarna och oss är att romarna på amfiteatern såg blodet spruta från sår som verkligen dödade, inte mer eller mindre fantasifulla imitationer på film. De visste alltså precis hur människor dör av sår från blanka vapen.

Ovidius liknelse tar enligt min mening fasta på detta. Den har tre delar: blodet sprutar högt, hålet i artären ger ifrån sig ett tunt väsande, blodet splittrar luften med sina slag. Kommentatorerna nämner den första och sista komponenten men nämner inte ljudeffekten, alltså det visslande eller väsande röret. Det känns som en liten miss, eftersom den känns som något som borde kommenteras. Även om Ovidius, som sagt, var väl bekant med åsynen av blödande och döende gladiatorer, kan han inte rimligtvis hört detta visslande från sin läktarplats, mitt under vrålen från den upphetsade publiken. Men sprängda vattenledningsrör i bly kände han självfallet till och kanske extrapolerade liknelsen från dem genom en *licentia poetica* för att höja dramatiken ett snäpp till.

Det är inte så många människor som verkligen hört de ljud som en avskuren artär kan ge ifrån sig. Sveriges siste skarprättare A.G. Hagman (1848-1920), som avrättade fem av sina sex delinkventer med handbila (den siste avrättades med giljotin), hade alltid sin äldste son G.A. Hagman (1879-1982) med sig på förrättningarna, och denne skrev senare en liten levnadsteckning över sin far och berättar på ett ställe följande:

På de avrättades ansikten kan man efter hugget endast se några små nervryckningar. Blodet sprutar ut i, som det tyckes, två strålar, som sedermera förena sig till en. (G.A. Dalman och G.O. Gunne, *Sveriges siste skarprättare A.G. Dalman. Föregångare och förrättningar*. Stockholm 1948, sid 25).

Eftersom handbilen till skillnad från giljotinens blad omedelbart avlägsnades från stocken och kroppen, fanns naturligtvis ett utmärkt tillfälle att uppfatta ett väsande ljud när hjärtat pumpade ut blodet genom de två öppna halsartärerna. Hagman nämner dock inte detta ljudfenomen, vilket naturligtvis inte hindrar att det uppträdde i verkligheten.

Ovidius kan emellertid ha haft ett annat skäl att tala om ett visslande eller väsande ljud från ett *tenue foramen* (tunt rör). Det kan röra sig om en finurlig återkoppling till ett tidigare

ställe i samma dikt, nämligen raderna 66-70 (11-16 i Sjövall-Wistrand-Bendz), där skalden beskriver hur de två älskande höll kontakt med varandra.

Fissus erat tenui rima, quam duxerat olim,
cum fieret, paries domui communis utrique.
Id vitium nulli per saecula longa notatum
— quid non sentit amor? — primi vidistis amantes,
et vocis fecistis iter, tutaeque per illud
murmure blanditiae minimo transire solebant.

Tunnaste spricka där fanns, som dragits redan i början
genom den vägg som skiljde de hus de bebodde.
Denna defekt, som förblivit fördold genom åren
— kärleken märker dock allt — den upptäckte genast
ni i er kärlek, ni älskande två, och skapade därav
vägen där viskade, trånande ord kunde färdas
tryggt genom väggen, knappt hörda i mumlade fraser.

Här har den fina sprickan eller hålet (*tenuis rima*) i väggen skapats av en slump eller genom byggfusk och erbjuder en kanal för ömsesidiga kärleksord: en dubbelriktad procedur; senare i dikten blir det tunna hålet i den avskurna artären, vållat av ett svärd, en kanal för livets flykt: en enkelriktad händelse. Vare sig detta är en parallell som skalden avsett eller om den uppstått mer eller mindre av en slump finns den tillgänglig för läsarens fantasi, en sak att fundera över när man tänker tillbaka på den litteratur man läst. Det är alltid tillfredsställande för läsaren, om en sak som introduceras i början av ett verk får en återkoppling av något slag i slutet av samma verk.

3 maj 2019. Hans Aili.